

NOODIG BERICHT,

OVER DE

IN-ËNTINGE

DER

KINDERPOKJES

IN 's HAGE.

DOOR

THOMAS SCHWENCKE,

Med. Doct. en Professor Anat. & Chirurg.

IN 's GRAVENHAGE

By MATTHEUS GAILLARD,

MDCCLVI.

VOORREEDEN.

Zeedert den Jaare 1754., wanneer ik de Kinderpokjes begon te Inoculeeren, hebbe ik Zonneklaar ondervonden, dat ten minſte zeven achtſte der Menſchen tegen die invoeringe waren, ja zoo daar tegens ingenomen, zonder onderzoek nochtans, dat zy dezulke niet onzydig aanzagen, die 'er zich voor declareerden, en by aldien men het niet zyde, men zag haar aan als die iets ongerymts trachteden te doen tegens de ordre der Natuur, eveneens als of zy die veranderden, of trachteden te veranderen.

De ongerymtheid en onmogelykheid hier van, door een ander ſlag van Menſchen wel begreepen zynde, wenden het op een andere Boeg, en boezemden de haaren in, dat het niet geoorloft was een Ziekte te maaken, of vroeger te maaken, als zy anders Na-

tuurlyk koomen moeſte: onder deeze waaren van allerlye ſlag van Menſchen; die der Konſt voegen zich gemakkelyker by den grootſten Hoop, om twee reedenen, of uit vreeze van haar beſtaan verminderd te zien, als zy anders gezind waaren, dat wezentlyk by ſommige al plaats heeft gehad, die 'er voor waaren; of dat zy hun voordeel daar in zagen, met zich te ſchikken na de gemeenen trant en denken der meeſten: de omſtandigheeden waar in men geſtelt is, beletten ook eenige haar Gedachten uit te voeren: dit is doorgeſtaan, en ik hebbe het werk der In-Entinge als iets nuts en noodzaaklyks in gebruik gebracht, veele ja van de eerſte Familien en Rang, zyn nu overgekoomen, en niet alleen van ander begryp geworden, maar uit eigen overtuiginge zelfs haar geliefde Krooſt de Kinderpokjes doen geeven. Ik reekene die gewonnen door ondervindinge en reeden, en veel andere

re op haar pryswaardig voorbeeld gereed, dat werk meede, na de eerste uitberstinge der Puisten en gemakkelyk gevolg, als een Droom aan te zien.

Ik hebbe in dit Bericht, voornamentlyk na een kort Verhaal, van de eerste opkomste der Kinderpokjes, getracht aan te toonen, dat de Kinderpokjes door haare Teekenen en Tydperken, wel van overlang bekent zyn geweest, doch ter zyner tyd beter beschreeven en ons nagelaaten. Dat 'er ook Ziektens zyn of Uitslag, die of in manier van koomen en Tydperken, van de voorige verscheelen, en daarom een andere benaaminge hebben gekreegen, byzonder ook in onze Taal waar door zy van voorige onderscheiden en kenbaar zyn, want de woorden hebben haar waarde tot Nut der Menschen, gelyk elk in zyn Studie, Konst en Beroep weet. Daar zyn Kinderpokjes en Windpokjes, daar is Eetbare Kervel en dulle Kervel, het zeg-

gen zoude ongerymt zyn, die Perſoon is van Kervel geſtorven, nalaatende het bywoord van Dulle, dat 'er by behoord.

De Kinderpokjes worden Ingeënt, en geen Windpokjes, doch indien het eenerlye ſoort was, zouden Windpokjes wel eens anderen gemaakt hebben als zy graſſeeren, gelyk als *Diſtincte* onderſcheide Kinderpokjes, meer dan eens door Beſmettinge *Conflueerende*, ſaamenvloeijende voortbrengen, maar daar is geen voorbeeld van. Het is dan ook daarom, dat ik dat Stuk wat Breedvoeriger hebbe aangetoont, want men misleid malkanderen hier meede. Niet lang geleden, was een jong Heer voor de tweede ryze aan de Kinderpokjes Ziek, (zoo als men voorgaf) in een Nabuurige Stadt, ik nam de moeite van dat te onderzoeken, ik vernam wel haaſt het tegendeel, want de laatſte ryze zat hy des Middags vrolyk en wel te Eeten met zyne Ouders aan

Ta-

Tafel, des Avonds was hy met Bladders uitgeslaagen, die in wynige Dagen verdweenen, doch die men voor Kinderpokjes debiteerde, indien de eerste van die zelve Aard zyn geweest, heeft hy de waare Kinderpokjes noch te wachten.

De Ingeënten, waar van ik op Pag. 38. gesproken hebbe, zyn alle door de In-Entinge en na uitwerpinge der Kinderpokjes, op een gemakkelyke wyze reeds hersteld.

Ik hebbe geen Medicamenten aangepreezen, of eenige behandelinge daar van voorgestelt, om dat dit Bericht van elk mocht konnen geleezen en verstaan worden.

De Byvoegingen en Vraagen in dit Bericht, zyn wel door andere Beantwoord, maar ik ben evenwel genootzaakt geweest, ter gelegendheid van het Gerucht in den Brief van *den Heer Baron Tork* vervat, dat noch wat nader aan te dringen, en met voorbeel-

den te beveſtigen: ook hebbe ik gemeent geen ondienſt te doen, aan die zich met Inoculeeren beezig houden, myne Aanmerkingen meede te deelen, met het gene my tot hier toe daar van zedert twee Jaaren wederom was voorgekomen, by deeze gelegendheid konde gezegt worden, en wat Succes ik 'er van hadde: alles om te dienen tot Nut van myn Evennaaſten, en van alle die zich door de In-Entinge, de Kinderpokjes ter voorkoominge van een yslyke Ziekte uit de Natuur en haare vreeslyke gevolgen, zullen doen meededeelen in wat Plaatſe het ook zy.

Vaart wel.

DRUKFEILEN DUS TE VERBEETEREN.

Pag. 2. *Reegel* 24. *ſtaat* gereegent, *lees* geregeert.
— 7. — 20. *voeg achter het Woord* Kinderpokjes ,

NOO-

NOODIG BERICHT.

§. 1. Dat de Kinderpokjes een onderſcheide naam hebben by alle Europeiſſe en andere Natien, is bekent, *Variolæ*, als of men zeide *parvi Vari* kleine gezwellen, *Smal Pox*, *Petite Verole*, by Latynen, Engelſen en Franſſen; en zoo hebben zy by Arabieren, Italiaanen wederom haar naam.

§. 2. Het is een Ziekte, die op zyn korſte genoomen, ons geopenbaart is in het begin van de zeevende Eeuw, na de aanmerkinge van de Heer *Doctor Freind* anno 622 na Chriſti geboorte, of in het laatſte der zesde Eeuw ſoo als de Heer *Mead* zegt, hier in is men het generaalyk eens, want of die Siekte by de Grieken en dan ook by de Romynen bekent is geweeſt, ſoo als twee geleerde Doctoren, *Hahn* voor dit laatſte, en *Werlhof* teegen, ſtaande hebben gehouden, is wat onzeeker. *Exanthemata*, uytſlag en andere naamen en plaatſen in de Schryvers aangehaalt en genoeg bekent, zyn niet voldoende.

§. 3. Soo lang 'er geen klaarder bewy-

zen getoont worden, zullen wy ons vergenoegen met haaren oorſprong aan of reeds voor Aäron een Medicus gebooren in Alexandrien, geleeft onder Mahomet, aangehaalt door *Rhazes*, die over die Siekte geſchreeven heeft, als van een bekende Quaal in Arabien, toeteſchryven.

§ 4. Daar zyn Siektens die aan het eene Land eigen zyn en niet aan het andere om goede reedenen, doch die door de tyd overgebracht konnen worden. Soo heeft men nog een Provincie in Sweeden daar geen afgaande koude anderdaagſe Koortſen bekent zyn. Voor den Jaare 1713. waren de Kinderpokjes noch nooit aan de Kaap de goede Hoop gezien, echter rechteden zy doenmaals aldaar en onder de omzwervende Hottentotten een groote Sterfte aan, doch zy verdweenen wederom, dat zeer merkwaardig is.

Het bygeloove van eenvoudige Menſchen is dikwils ſoo groot, dat zy alle Ziektens, te gelyk en overal, onder de Menſchen glooven gereegent te hebben van het beginne der Wereld met Adams overtreedinge, waarom het nodich was het voorgaande hier aantehaalen.

§ 5 Gelyk dan ook de opkoomende Ziektens niet aanſtonds in die volmaaktheid nagegaan, gekent, en beſchreeven, of

of konnen befchreeven worden, en gevolglyk ook niet onderfcheiden, zoo is het geen wonder, dat men in zoo een merkelyke Quaal zulx klaar kan zien, ik meen in de Kinderpokjes; de Lucht, Water, Voedzel, manier van leeven, en andere dingen meer, brengen op haaren tyd, in de eene deeze, in andere geene ongemakken voort, waar van 'er eenige op deeze, andere op eene byzondere manier befmettelyk mogen genoemt worden.

§ 6 Het is *Rhazes*, die in de tiende Eeuw geleeft en gefchreeven heeft, en wel met veel naauwkeurigheid over de Kinderpokjes, hy doet haar niet juift als iets nieuws voor, maar alzoo gevaarlyk als de peft, tegelyk zeggende, dat 'er hier en daar maar eene, dat is, weinige gevonden worden, die deeze Ziekte ontduiken. Over de reeden, die hy van de oorzaak geeft, laat ik my niet in, maar hy zegt al in dien tyd, dat het Bloed door gifting aan de gang raakt, en Kinderpokjes uitwerpt: in daar opvolgende tyden heeft men genoegfaam niets anders voor den dagh gebracht.

§. 7 *Mead* meent, dat de Kinderpokjes uit Æthiopien en Africa, daar van daan, gelyk de Peft in Arabien, Ægypten, en

Perſien zyn overgebracht, vervolgens op het laatſte der elfde en begin der twaalfde Eeuw in Europa, voornamentlyk op dien tyd, wanneer door de Geallieerde Chriſtenen den Oorlog gevoert wierd teegens de Saraceenen, ter herwinninge van het Heilige Land; ſedert heeft men dan op eene, dan wederom op een andere plaatſe, doch altoos ook in Europa, dezelve zien doorbreeken, doch niet even hevig, even gevaarlyk, of doodelyk, gelyk heedendaags ook geſchied. In dit ons Land regeert zy gemeenlyk *Epidemicq* alle vyf of zes Jaaren. Ik ben daar van ſedert veertig Jaaren alhier in 's Gravenhage getuygen geweeſt: men heeft ook wel een of twee Jaaren, dat men haar in 't geheel niet ziet, ik ſpreek van rechte Kinderpokjes met alle haare kenmerken.

§. 8. *J. Meſue* van *Bagdad* geboortig in de twaalfde Eeuw geleeft hebbende, herhaalt het geen de voorige reeds gezegt hadden over de Kinderpokjes. *Gordon* in zyn *Lilium Medicum* ſpreekende van de Kinderpokjes in de dertiende Eeuw, beſchryft de toevallen voor en aleer de Kinderpokjes uytkoomen zeer wel, in het vervolg onderſcheid hy die niet zoo wel van een ander uytſlag, by ons Windpokken gehieten: zyn geſchriften zyn

naar

naar alle waarſchynlykheid uytgekoomen na dat de Kinderpokjes reeds anderhalf Eeuw in Europa bekent waren, en door de Spaanſchen naderhand met haare Scheepen in Amerika overgevoert onder de Natien van die Landen.

§. 9. Ik kan niet zien, dat tot *Joh: Fernelius* of *Sennertus* in de zeſtiende Eeuw daar veel by gedaan is; zy zelfs hebben 'er maar wynig bygevoegt, want zondert maar uyt, dat zy met meer onderſcheid haar ſoorten beſchreeven hebben, dan blykt, dat tot die tyd het ſtuk al te generaal behandelt is; onder den naam van *Exanthemata*, *Ecthymata*, verſtond men Uytſlag, Vuurigheid, Puiſten enz., onder deeze wilde men ook Kinderpokjes brengen, die wel een uytſlag zyn, met Koortſen of na voorafgaande Koortſe, maar alle uytſlag zyn geen Kinderpokjes.

§. 10. Het koomt 'er dan op aan, om een goede Beſchryving te hebben van de Kinderpokjes, en hoe die te onderſcheiden zyn, van alle andere Puyſten en uytſlag.

D. Sennertus heeft de Kinderpokjes beginnen beeter te onderſcheiden, en reeds als een bekende zaak aangeweezen in zyn tyd, dat 'er waaren *Variolæ*, Kinder

pokjes by ons geheeten, en Bladderpokken of Windpokjes, die ook die naam noch draagen.

§. 11. Genoegſaam tot de tyd van *Sydenham*, die groote Geneesheer in Engeland, handelde men over Mazelen en Kinderpokjes te gelyk, om de gelykheid der toevallen, waarmeede het eerſte verloop van tyd tot de uytſlag toe, zy byde verzelt waaren; het is ook waar, dat de Kinderpokjes en Mazelen altoos gebracht zyn tot dat ſoort van Koortſen waarop een uytſlag volgde, en waardoor de Koortſen ophielden; weshalven het veele brachten tot een ſoort van Peſtilentiale Koortſen.

Het is een venynige Koortz zegt *Mead* die met Puyſten uytbreekt, gelykerwys het Venyn ook uytbreekt of na de In-Entinge uytgeworpen word.

§. 12. *Sennertus* zegt dat het Puyſten in de Huid zyn, uytborſtende en uytgezet wordende door een aanhoudende Koortz, en onderſcheid deeze van Steenpokken en Bladderpokken, want deeze laatſte koomen ſchielyk zonder of met wynig Koortz. Dit zegt *Sydenham* ook van de Kinderpokjes, en hy verdeelt die in rechte of onrechte, reguliere en irreguliere.

Mor-

Morton in zyn tweede Hiſtorie noemt de *Spuriæ* wel *Variolæ maxime benignæ* maar voegt 'er het woord van *Chicken Pox* by, dat wil zeggen, Windpokken, in de Dochter van de Heer *Warren*, die eensklaps, na dat zy wat onruſtig was geweeſt, met Bladders uitſloeg, die den anderen Dagh droog ſtonden, ziet men zyn gedachten zonneklaar.

Mead verdeelt de rechte in goedaardige en quaadaardige, volgens de tyden der *Infectie* Beſmettinge, *Eruptie* Uytſlag, *Suppuratie* Zweeren, en *Exſiccatie* Droogen, achtende dat de Windpokken onder deeze in geen overweeginge moeten koomen, vermits hy 'er geen woord van ſpreekt.

Sydenham verdeelt noch de rechte in enkelt ſtaande Zweeren, of Kinderpokjes en t' ſaamen vloeijende.

F. Hoffman verdeelt de Kinderpokjes in rechte, en Baſtaardpokken, welke met klaare Blaazen zonder eenig gevaar uytſpruyten.

§. 13. Wat zegt dan verder de beſchryving der Geneesheeren, waar door men die onderſcheiden kan van alle andere Ziektens, Quaalen, Zweeren, Puyſten, Uytſlag of Bladders. Zy zegt, dat ware of rechte Kinderpokjes puyſten zyn,

uytgeſlagen door een Continueele Koortz met haar en door haar uytgezet: dit zegt *D Sennertus* en alle andere, maar dit was niet genoeg in meer verlichte tyden, want *Sydenham* na dat hy de Kinderpokjes in rechte en onrechte verdeelt hadde en zoo voort, gelyk gezegt is §. 12., zoo beſchryft hy ook haar manier van koomen, en verdeelt haar loop in Stadia of tyden, tydperken, gelykerwys dan ook *Morton*, en volgende dat ook doen, en waaraan *Boerhaave* en *Mead*, die *Lichten* der Geneeskunde in Holland en Engeland, zich ook houden, met alle die geene welke diſtinct ſpreeken.

Een Tydperk van Beſmettinge.

Een Tydperk van Uytſlag.

Een Tykperk van Zweeren.

Een Tydperk van Droogen.

Dewelke min of meer konnen verſcheelen, na den aard des Venyns, uytwerkingen, Lichaam, en andere tuſſchen byde vallingen meer; het is door de Tydperken, dat wy de Kinderpokjes van alle andere onderſcheiden, en *F. Hoffman* zegt daarom te recht, dat in geen Ziekte, de onderſcheide tyden en ordre der Natuur, baarblykender te onderſcheiden zyn, als in de Kinderpokjes, want zegt hy, de Koortz is in den beginne gemeenlyk

lyk met zwaare toevallen verzelt, dewelke ter halver week met den Uytſlag ophoud, tot den zevende Dagh, waarna een opkoomende Koortz de Puyſten in het aangezicht, daarna op de handen en voeten doet zweeren.

§. 14 De toevallen, die te gelyk teekenen zyn van aanſtaande Kinderpokjes, in het eerſte Tydperk, zyn heete Koortz, Droogte, Pyn in het Hooft en Leeden, voornamentlyk Pyn voor het Herte (zoo als de Lyders dat noemen) Lendepyn, Walginge, Brakingen, Dodderigheid, Ongeruſtheid, Malery, Glinſteringe voor de Oogen, Phniezen en Stuypen, nochtans niet altoos alle deeze te gelyk, maar de meeſte teegenwoordig zynde, voorzegt men rechte Kinderpokjes of Mazelen; byna alle Schryvers handelen, om de gelykheid der Teekenen in dit eerſte Tydperk, over de Kinderpokjes en Mazelen te gelyk onder een Hooftdeel, zoo als gezegt is: een Menſch deeze laatſte ook eens gehad hebbende, reekent men hem gemeenlyk vry, voor zyn Leeven, (mits men die wel onderſcheid van Purperkoortz, Roodvonk, Roos en diergegelyke,) volgens *Mead*: zy graſſeeren des niet te min, ſomtyds gevaarlyker als de Kinderpokjes zelfs, zoo als de ondervin-

dinge ons maar altewel heeft doen zien in 's Hage 1756, onder jonge en volwasse Menschen, zelfs tot booven de 40 jaaren, zyn eenige niet verschoont, maar weggerukt: zy hebben in het byzonder tot teeken, een hoest, roodigheid der Oogen, daarna word gemeenlyk het vleezig knobbeltje, in den grooten hoek der Oogen rood, en zwelt, te kennen geevende, dat die deelen zoo wel ontsteeken als de Huid.

§. 15. In het tweede Tydperk van uytslaan, zyn de Kinderpokjes te onderscheiden van Mazelen en andere Puysten, door haare roode verheventheid otte hooftjes, eerst aan het Aangezicht, daarna aan de Nek, Handen, Lichaam en Voeten: de eerste toevallen §. 14. gemelt, verdwynen, en zy verminderen, na maate dat de roode Puysten in getal en grootheid groejen, en zoo voort: vermits myn voorgenoomen Bestek niet vereischt verder te gaan, laat ik het hierby, en koome in geen verdere redeneeringe over dit Tydperk.

§ 16. Daarna, het welk is na den zeevende Dagh, beginnen zy te zweeren, de Puysten worden wit, verzelt met Koortz, Benaauwtheid, en Pyn in de Keel, na den aard der Kinderpokjes, het welk uytlevert de derde Staat of Tydperk

perk tot den elfden Dagh, wanneer zy haare volkoome Rypheid verkreegen hebben, als of het alle kleine Abſceſſen waaren, ik meen goede rechte Kinderpokjes.

§. 17. Het vierde Tydperk begint den elfden Dagh, de Gezwelletjes borſten, en geeven Etter, zy droogen en vallen af, en laaten veeltyds na zich Merkteekenen in de Huid, waaruyt men zien kan, dat hier Zweeren geſtaan hebben.

§. 18. Welke veranderingen en vergrootingen van toevallen, in ſaamenloopende of quaadaardige volgen of aanſtaande zyn, die zal ik niet aanroeren: men kan die op een Hiſtoriſche wyze zien en leezen by *Sydenham*, *Mead*, *Freind* en andere meer, die met opzet over dit Werk geſchreeven hebben: het is my genoeg, dat ik, zelfs in goedaardige of diſtincte Kinderpokken, de voorgaande tyden en zaaken zoo getoont hebbe; want zoo zyn zy te kennen en te onderſcheiden, van andere Ontſteekingen, Uytſlagen, Wind- en Steenpokjes.

§. 19. Daar is reeds gezegt, hoe *Sennertus*, en na hem de andere, de Steenpokken en Windpokken, van de Kinderpokjes geſcheiden hebben; zelfs word in de Beſchryvinge van de Kinderpokjes,

Va-

Variolæ, by de meeste hedendaadsche Schryvers, niet eens meer gerept, van andere en mindere Uytslag: het gebeurt zegt *Pechlinus*, dat zich Steenpokken, Waterpokken, en Kinderpokjes, in een Jaar openbaaren in dezelfde Persoon, en hoe vol de Lyders ook zyn geweest, van de twee eerste (op distincte tyden) en geeft dit niets tot verminderinge van de laatste, en men kan ook niet gerust zyn, tot dat zy de waare en echte Kinderpokjes gehad hebben: gevolglyk hebben deeze een byzonder Venyn, daarom hebben de eerste of onechte, by de bekende Natien een byzondere naam, of door een bywoord gedistingueert: het woord van Wind- en Steenpokken, is hier en in Duytsland, zoo wel als de Ziekte onder Bakers en Minnen bekent, in het Fransch, *Petite Verole Volante*; in het Engelsch, *Chicken Pox*, *Swin Pox*, sommige haare naam ontleenende van haar gelykenisse, andere van haar schielyk koomen en gaan; want na wat Hooftpyn, Onlustigheid, somtyds wat Koortz, koomen zy eensklaps te voorschyn met Blaasjes, roode Circul; den anderen Dagh zweeren zy, en op den derden Dagh droogen zy, iets min of meer geeft geen veranderinge in de zaak: Steenpokken verscheelen niet

van

van Bladderpokken, als dat de eerste wat breeder, harder, en ongewooner te zien zyn.

§. 20. Is 'er nu wel een overeenkomst in de toevallen, manier van koomen, Tydperken, Zweeren, Verdwynen of Gevaar? die nu dit niet wel distingueert, kan zich bedriegen, maar hy zal noit een ervaren Practizyn hier meede bedriegen, want noch de Puisten, noch de manier van koomen, noch alle andere, welke ik aangetoont hebbe, koomen over een met die der Kinderpokjes, ook zyn de eerste altyd op haar zelven zonder gevaar, en van korten duur, en de laatste niet; elk een kan zulks vinden, in de Nooten van *Cranen* over *Broen*, zoo hy lust heeft te leezen, het geen hy 'er van zegt in zyn tyd, of ook by andere Schryvers van later tyd.

Het is dan klaar genoeg beweezen, dat 'er onderscheid is in die Ziektens, en ook in de naamen waar meede zy genoemt zyn, en dus door die of met een bywoord van malkanderen onderscheiden worden, dat het volkoome *Epitheton* geeft.

Het koomt my voor, dat uyt nalaatinge van deeze distinctie, veele Menschen, ja Medicyns malkandere çierlyk vertellen en opdissen, tweemaal ja driemaal Pok-

ken

ken te hebben gezien, en voegde men hier de Spaanſche by, dan kan het viermaal zyn; maar maakt het bywoord niet een noodzakelyk onderſcheid, zoude men die door malkanderen zonder onderſcheid willen gehad hebben, zoude het niet onbeſchaamt zyn, het enkelde woord van Pokken te gebruyken, zonder die te onderſcheiden met een bywoord, dat de Character uytlevert wat ſoort?

§. 21. Nochtans heeft men een algemeen uytſtrooiſel en gerucht, niet alleen in deeze Stad, maar zelfs buyten 's Lands verſpreid, dat de twee *jonge Graven van Athlone* en haar Zuſter in den Jaare 1754. in Mey, de Kinderpokjes door In Entinge gegeeven zynde, en na de gemeene loop dezelve gehad hebbende, ook wel herſtelt, en den *Baron Tork* 21 Jaaren oud, in September daar aan volgende, door de In-Entintinge meede de echte Kinderpokjes gehad hebbende, nu alle vier de Kinderpokjes wederom zouden hebben moeten doorſtaan in Mey 1756., eerſtelyk het *jonge Gravinnetje*, naderhand de *jonge Graven*, en den *Baron Tork*

Het zeggen is dan geweeſt, wat helpt nu de Inoculatie? Zy krygen de Kinderpokjes voor de tweede ryze! Op die zelve

ve tyd verhaalde men, dat een Juffrouw totAmſterdam geinoculeert,voor de tweede ryze ook door de Kinderpokjes was aangetaſt: dit laatſte verviel aanſtonds, door dien Menſchen van diſtinctie, welke deel zoude neemen in de Inoculatie, zich zoo naauwkeurig daar op informeerden om redenen vermelt, en bevonden hebbende dat het onwaar was, haar ongenoegen daar over duydelyk te kennen gaven; zoo dat die Hiſtorie-Vertelders niet te vinden waren, of men ontkende zulks te hebben gezegt, en niemant wilde of durfde Autheur van dat verçierſel zyn.

§. 22. Hier koomen dan twee zaaken voor, die onderzocht moeten worden: voor eerſt, of opgemelde drie Kinderen van wylen *Mevrouwe de Gravinne van Athlone*, de waare Kinderpokjes door In-Entinge, gelyk meede aan den *Baron Tork* zyn gegeeven en meedegedeelt. Ten tweede, of zy voor de tweede ryze die gehad hebben, zoo niet, wat Ziekte het zy geweeſt, waar van men alomme gewag gemaakt heeft.

§. 23. In de drie eerſte, hebbe ik na behoorlyke voorberydinge de In-Entinge gedaan, ter prezentie van de Doctoren *Middelbeek* en *Limburg*, zynde een van de jon-

jonge Heeren elf, de tweede zeven en het jonge Juffertje zes Jaaren oud; zy zyn in den loop van haarer Kinderpokjes kryginge, van elk die het lustede, gezien. De In-Entinge geschiede op den zesde Mey 1754., des nademiddags ten vier uure op den linker Arm.

§. 24. Jeukte met wat Pyn op den vierden en vyfden Dagh na de In Entinge, voorafgegaan zynde in den Arm, en onder den Oxel; openbaarende zich daar op aanstonds teekenen van Besmettinge, en aanstaande Kinderpokjes, te weeten, Pyn in het Hooft, Kookinge, Braakinge en Koortse, waar op den 15, dat is den neegende Dagh na de In-Entinge, en den vierde na de Besmettinge, teekenen van Kinderpokjes volgden, en zy kwamen ook uyt in de twee *jonge Graven*, wat daar na in het *jonge Gravinnetje*; zy stonden in ordre met de gewoone Groei, tot den 18 Mey, dat is den vierde Dagh na den uytslag.

§. 25 Op deezen tyd begonnen zy zich tot zweeren te zetten in de *twee Graven*, en den 19 Mey in het *Gravinnetje*, wanner 'er in twee van deeze drie wat Koortz, en in de andere niets opkwam; en op den 23 Mey, dat is zeventien Daagen na de In-Entinge, stonden zy droog,

en

en zy voeren wel: ik purgeerde haar eenige ryzen en nam affcheid.

Die nu met goede Oogen zien wil, kan zien dat 1 de tyd van Befmettinge, 2 van Uytflaan, 3 van Zweeren, 4 het Tydperk van Droogen, wel en in ordre afgeloopen zyn, zoo als zy in ordinaire natuurlyke Kinderpokjes, zonder konft, afloopen, en nooit zoo in onechte Pokjes of die men Windpokjes noemt, daar was ook niemand die daar aangetwyffelt heeft, als zulke die haar niet gezien hebben, en met vooroordeel ingenoomen, ons wel zouden willen inboezemen, dat dit niet alleen zoo niet en is, maar dat de Ingewanden in een Menfch, met *Moliere* nu niet meer zoo gemaakt zyn of leggen, als voor deezen. Het is waar, dat men voorgaf, als of een der drie gevaarlyk ziek was geweeft, en eenige Stuypbeweegingen ondergaan hadde: de vrees in deeze ongewoone nieuwe zaak, namentlyk de In-Entinge, deede mogelyk fommige kleinhartige zulks zien en zeggen, dat ik met andere niet konde zien, want naauwkeurig onderzocht zynde, werd dit zoo niet bevonden, en deeze inbeeldinge verdween met de herftellinge ook zonder eenig gevolg.

§. 26. Aan den *Baron Tork* heeft men

een tweede Inoculatie gedaan op den 8 September, de eerſte niet hebbende gevat, waar van ik geſprooken hebbe, in een Brief aan den Heer *Chais*, gedrukt in het Franſch, en met andere Stukken vergadert, over de Inoculatie; uytgegeeven by *P. Goſſe* 1755. de teekenen der Infectie of Beſmettinge van aanſtaande Kinderpokjes, zich openbaarende met onluſt even voor den Middag, Pyn in 't Hooft, tranende Oogen, Huivering, Phniezinge, Koortz, en Braakinge, was 'er den 17 het eerſte Tydperk, gevolglyk na den achſten Dagh, den 18 Neusbloedinge, den 20 de Uytſlag, en de *Symptomata* toevallen hielden op, den 24 de Zweeringe, den 27 Droog, alles door Succeſſie van tyd, wel eerſt aan het Aangezicht, daarna aan het overige van het Lichaam, zoo als gewoonlyk geſchied in rechte Kinderpokjes; de Tydperken zyn dan wel verdeelt, afgeloopen, en de Ziekte in ordre haaren loop gehouden: Beſmettinge, Uytberſtinge, Zweeringe, en Droogingе toonen wederom aan, de echtheid van reguliere en waare Kinderpokjes, ook heeft doenmaals, myns weetens, na de herſtellinge, daar niemand aan getwyffelt.

§. 27. De In-Entinge der Kinderpokjes,

jes heeft hier zoo wel als elders haar voor- en tegenſtanders, elk mach ook zyn licht volgen, als het op goede gronden ſtaat, maar het ſchynt, dat zoo ras, als men eens party gekoozen heeft, het zy voor of tegen, 'er een zwakheid in veele overblyft, offchoon zy zien dat men bewyzen heeft, om van haare dwalingen te doen afgaan, en dat de dagelykſche ondervindinge, met reeden gepaart, dewelke ons richtſnoer in de Geneeskunde moet zyn, haar beeter moeſt doen zien; dat men, zeg ik, die Menſchen zich ziet draijen en alles wat maar eenige ſchyn heeft voor haar party, ziet omhelzen, ja zelfs Vonden te zoeken, die onwaar zynde, men haar zoodanig ziet verwarren, dat men 'er eindelyk geen uytkomſt meer in ziet: het is ook niets vreemds, den omloop van het Bloed, beweezen door *Harveus*, heeft ook zyn tegenſpreekers gehad jaaren na den andederen, tegenswoordig twyffelt niemand aan de waarheid van dien. Gelukkig en Eerlyk is het! als men gedwaalt heeft, dat men de Edelmoedigheid heeft te rug te koomen, en gelykerwys ik, die voor de In-Entinge ben, aan de eene kant gedwaalt hebbende, beryd ben, en zal blyven, indien men my zulks behoorlyk

aantoont, van myn gevoelen af te gaan en dus beeter te worden; zoo is 'er ook nu aan de andere kant niets, dat myn wederhouden moet de waarheid open te leggen, en daar van getuygenisse te geeven, op dat andere, en elk die zien wil, zich beeteren mach en van zyne dwalingen afgaan.

Ziet hier dan een Brief, door den *H. W. G. Heer Tork* zelfs op dit Stuk geschreeven, en van een Heer aan my ter hand gestelt, om'er goed gebruyk van te maaken; na welkers inhoud ik eenige aanmerkingen zal opgeeven, zoo wel op het gerucht als op de Verspryders van dat uytstroisel; het zy dan uyt hoofde van alliantie die zy met malkanderen maaken, om alles, goed en kwaad, van malkanderen voor te staan, of ook om de waarheid zoo te doeken, met dubbelzinnige spreekwyzen te dekken, en dus het gemeen te misleiden, met woorden voor zaaken, en dat alleen maar, om dat zy van andere gedachten zyn.

§. 28. De Brief in het Fransch geschreeven, is dus luidende.

MONSIEUR.

Je suis bien faché de voir par la lettre que vous m'avés fait l'honneur de

MYN HEER

Ik ben zeer aangedaan, uit UwEd. geëerde Brief te zien, dat

m'é-

m'écrire, que bien des gens croient le faux bruit repandu par les ennemis de l'Inoculation, qu'après avoir eu la Petite Verole *par cette methode, il y a deux ans, je l'aurois reprise pour la seconde fois le moi de Mai passé, quoique j'aie crû n'avoir alors que la* Petite Verole Volante, *comme je ne suis pas Medecin, je ne saurois precisemen definir la différence qu'il y a entre ces deux Maladies, & je me contenterai de vous faire un recit exact de l'indisposition que j'ai eue il y a deux mois vous priant de le communiquer a qui vous jugeres à propos.*

veele Menschen geloof slaan aan het valsche gerucht, uytgestrooit door de Vyanden van de In-Entinge, als of ik, na de Kinderpokjes door die manier gehad te hebben, twee Jaaren geleeden, noch voor de tweede ryze daar door aangetast zoude zyn geweest laastleeden Mey, niettegenstaande ik doenmaals glooft hebbe, de Windpokjes gehad te hebben; maar aangezien ik geen Med. Doctor ben, zoo en kan ik het onderscheid tusschen die twee Ziektens, zoo niet affchetsen: ik zal my vergenoegen, U een net verhaal te doen, van myn Ongemak, dat ik over twee Maanden gehad hebbe; met verzoek daar van kennisse te geven aan die UwEd. het zal gelieven.

Je partis de la Haye, le 4 *de Mai, laissant Mademoiselle d'*Athlone, *qui étoit logée avec moi ches Madame des* Duvenvoir-

Ik vertrok den 4 Mey uyt den Hage, affcheid neemende van *Juffrouw* van *Athlone*, met welke ik by *Mevrouw* van de,

de, *légérement indiſpoſée depuis quelques jours d'une Maladie, que Monſieur* Velſe, *ſon Medecin diſoit être la* Petite Verole Volante.

Je revins a la Haye, Mercredi 12 *Mai, après avoir eu la Fievre a Utrecht, la Nuit entre le* 11 *&* 12, *ce qui ne m'empêche pas de pourſuivre mon Voïage en voiture ouverte, a mon arrivée j'avois un grand mal de Tête malgré lequel je dormis fort tranquillement la Nuit du* 12 *à* 13: *Jeudi* 13 *le matin, je parlai a Monſieur* Velſe *qui me trouva ſans Fievre, mais fort échauffé, & m'ordonna des Poudres refraichiſſantes quelques heures après je me trouvai beaucoup de rougeurs, je fis chercher le Medecin, qui me dit que j'avois la* Petite Verole Volante, *je lui demandai s'il n'étoit pas a craindre que ces rougeurs ne rentraſſant, ſi je m'expoſois a l'air, il me repondit que ſi je ne me menagois pas je courrois risque d'a-*

Duivenvoorden gelogeert was, wat indiſpooſt ſeedert eenige Daagen, welke Ziekte Doctor *Velze* zyde, de Windpokjes te zyn.

Ik kwam des Woensdags den 12 wederom in den Hage, na dat ik de Koortz hadde gehad in de Nacht tuſſchen den 11 en 12, dat my nochtans niet belettede myn Ryze op een ongedekt Rytuig te vervorderen; op myn aankomſt had ik groote Hooftpyn, des niettegenſtaande ſliep ik, in de Nacht tuſſchen den 12 en 13 heel geruſt. 's Morgens ſprak ik de *Heer Velze*, die my zonder Koortz vond, maar wat warm; hy ordonneerde my verkoelende Poejers, eenige uuren daarna ſloeg ik uyt; ik liet den Doctor haalen, die my zeide, dat ik de Windpokjes hadde, ik vroeg hem of 'er ook vrees was, dat die uytſlag zoude inſlaan, als ik in de open lucht

voir

voir un violent mal de Tête, ou un accès de Fievre mais que cette ſorte de Rougeur ne rentroit pas; il m'ordonna de boire beaucoup de ſureau & de prendre un bain de pieds, je continuai ce remède pendant trois ou quatre jours, je ne gardai point le Lit, je ne gardai ma Chambre qu'un jour, je pris une Purgation le Mercredi 19, & fis l'après-midi un tour en Caroſſe, le Vendredi 21 me trouvant parfaitement retabli je fus à la Revue des Guardes Hollandoiſes, & le ſoir à la Cour.

kwam, hy antwoorde, dat als ik my niet voorzichtig gedroeg, waagde Pyn in het Hooft of een Koortz te krygen; maar dat zulken ſoort van uytſlag niet inſloeg: hy ordonneerde my *Vlier* te drinken en een Voetbad; ik continueerde dat drie of vier Daagen; ik en hield my niet te Bed, ik ben ook maar eenen Dagh in myn Kamer gebleeven; ik nam een Buikzuiverend Middel den 19 's morgens in, en reed des achtermiddags uit in een Koets. Vrydag den 21, was ik volkomen wel; ik heb de Monſtering gezien van de *Hollandſche Guardes*, en des avonds ging ik ten Hoove.

*Comme l'on a auſſi debité que les jeunes Meſſieurs d'*Athlone *qui ont comme moi eu la* Petite Verole *par l'Inoculation, l'ont repriſe une ſeconde fois j'ajoûterai Monſieur que cela eſt faux auſſi, & qu'ils ont eû la même ma-*

En dewyl men ook verſpreid heeft, dat de twee *jonge Heeren van Athlone*, die ook gelykerwys als ik, de Kinderpokjes door In-Entinge gehad hebben, voor de tweede ryze de Kinderpokjes gehad zouden la-

ladie que moi, commence & finie en même temps que le mienne.

Pendant tout ce tems la Madame la Comteſſe de Waſſenaar Twikkel, *Madame* Bentink *& d'autres Perſonnes, qui n'ont point eu la* Petite Verole *& qui la craignent beaucoup n'ont pas ceſſé de nous venir voir tous les jours, au vû & au ſeu du Medecin.*

J'eſpere que vous ſeres content de ces éclairiſſement. Je ſuis avec beaucoup de Conſidération,

Monsieur

Votre très humble & très Obeïſſant Serviteur.

A. J. Tork.

Duvenvoirde ce 26 Juillet 1756.

hebben, zoo zal ik hier byvoegen *myn Heer*, dat zulks van gelyken onwaar is, en dat zy dezelfde Ziekte gehad hebbe als ik, begonnen en geeindigt op gelyke tyd als de myne.

Geduurende dien geheele tyd hebben *Mevrouw de Gravinne van Waſſenaar Twikkel, Mevrouw Bentink* en andere Menſchen, die nooit de Kinderpokjes gehad hebben, en die ze vreezen, nooit nagelaaten, ons daagelyks, met kennis en ter prezentie van den Doctor, te koomen bezoeken.

Ik hoop dat ik UwEd. voldaan zal hebben met dit licht. Ik ben met alle Hoogachting,

Myn Heer

Uw Ed. zeer onderdaanige en geboorzame Dienaar.

(Was geteekent)

A. J. Tork.

Duivenvoorden den 26 July 1756.

§. 29.

§. 29. Daar hebbe ik nu meedegedeelt eene nette Beschryvinge, die door *Doctor Velze* genoemt is, zoo ik vast vertrouw, met de rechte naam, onderscheide van waare Kinderpokjes, welke laatste soort door In-Enting, (daar *Doctor Velze* zeer tegen is, en waar het ook niet op aan komt,) meedegedeelt word: was den Uytslag op den tweeden Dagh geweest van den aard van Kinderpokjes, het zoude ten uiterste gevaarlyk soort zyn geweest, en het geheele Huiz zoude op zulke voorzegginge, die niet geschied is, maar door de *Doctoren* gedaan word in zulke hachgelyke Ziekte, in alarm zyn geweest, in tegendeel, het zeggen is gepast en waar geweest van *dien Heer*, want daar was geen Koortz voor den Uytslag op den 13. Daar was geen gevaar van inslaan, want men liet den *Heer York* door het Huis wandelen. Windpokjes uyt een vocht tot Blaasjes vergadert, onder het *Epidermis* Opperhuid, slaan niet in, immers, daar van zyn wynig of geen Voorbeelden. Hy vond ook zeekerlyk geen gevaar van Besmettinge, anderfints hadde hy op een voorzichtige wyze, na alle waarschynlykheid, die *Mevrouwen* daar van af moeten houden, ten minsten waarschuwen, offschoon zy zelfs 'er al niet

bang voor mochten zyn, dewyl zy nooit de Kinderpokjes hadden doorgeſtaan.

§§. 30. Men merke ook hier by aan, dat de Windpokjes in meer dan een Huis geregeert hebben, en dat aan de andere kant, in 's Hage geen natuurlyke Kinderpokjes, myns weetens, ſchoon ik ook andere practizeerende *Doctoren* daar na gevraagt hebbe, in de maand Mey te vinden zyn geweeſt. Met den *Heer Tork* was alles afgeloopen in zeeven Daagen, vermits zyn *H. E. G.* den 19 al uytreed, en zelfs aan het Hof verſcheen den 21: het geen den *Heer Tork* zeekerlyk niet zoude hebben konnen doen, of zelfs gedaan hebben, byaldien het de natuurlyke echte Kinderpokjes geweeſt waaren: hoe hangt dit ook te ſaamen? den 12 Mey Ryzen, twaalf uuren ver in een open Rytuyg, te weeten van Utrecht na den Hage, den 13 de Kinderpokjes, den 19 uytryden, en den 21 ten Hove te verſchynen, daar zyn *H. E.* niet zoude hebben mogen koomen. In den voorleede Jaare 1755. hebben de twee *Heeren Gebroeders*, *Graven van Waſſenaar Opdam* en *Twikkel*, de oudſte wel het eerſte, dezelve Windpokjes gehad, waar van de jongſte de Kinderpokjes door In-Entinge, in het Jaar 1754., en de oudſte eenige Jaaren te voo-

vooren uyt de Natuur doorgestaan hadden.

Wat de drie Kinderen van wylen *Mevrouw de Gravinne van Athlone* betreft, en haare Windpokjes: om dezelfde reeden refereere ik my tot den Brief, ook hebben daar zoo veel Luiden Ooggetuigen van geweest, die wel weeten wat zy zien en zeggen, dat ik my als iets onnoodigs daar meede niet langer zal ophouden, dewyl die zulks anders bevestigen, en *Doctor Velze* het zelve gezegt heeft.

§. 31. Het zyn evenwel Pokjes, zegt men, gevolglyk heeft men die ziekte voor de tweedemaal, en men durft zoo al sluipende met die Taal voor den dagh koomen, om, was het moogelyk, Onkundigen te bedriegen; dit heb ik reeds §. 19. en 20. beantwoord, met duidelyk aan te toonen, dat 'er tusschen Kinderpokjes, Windpokjes, en andere Pokken, een groot onderscheid is, dewyl die andere Pokken, meer dan eens zich vertoonen, als maar wederom dezelve oorzaak werkt; ook houde ik vast, dat de Kinderpokjes door de In Entinge te voorschyn gekoomen, een Mensch zoo wel gerust stellen, om voor de tweede ryze niet te zullen aangetast worden, als die gerust zyn, welke de Kinderpokjes uyt

de

de Natuur gehad hebben. Ik hebbe die nooit tweemaal gezien, maar wel Windpokjes, die 'er zeer na aan geleekenen, als ik haar voor de eerſte ryze maar zag in een Perſoon, daar zy droog ſtonden, 't welk naauwer onderzocht zynde, bleek, uyt de Tydperken aan Kinderpokjes eigen, die 'er niet geweeſt waren: ik hebbe evenwel nu een en veertig Jaaren, de Practycq der Geneeskunde geoeffent, en ondervindinge van meer dan eene In Entinge.

§. 32. Ik wil evenwel op deeze ſtukken niemant abſolute Leſſen geeven, of wetten voorſchryven, hy geloove wat hy wil of kan, want het koomt 'er op aan, om het tegendeel met waarneemingen, rond en wel geſtelt, te ſtaaven, zoo durf ik noch niet verzekeren, dat die door de In-Entinge gemiſt zyn, Kinderpokjes te krygen, dezelve nooit zullen hebben, ja al kwam het my zoo voor, ik zoude het niet zeggen; daar behoort tyd ja een Eeuw toe, om zulks tot een Les of Reegel te maaken; het is beter zyn oordeel op te ſchorten met voorzichtigheid, als dwaaslyk andere te misleiden; ik voor my achte het een misdaad te zyn, iemand in het ſtuk der Geneeskunde te misleiden. By *Kirkpatrick* worden veele voorbeelden aangehaalt, van Menſchen die

na

na de In-Entinge, noch eens op nieuws door de Kinderpokjes aangetast zoude zyn, maar dit werk ook van naby onderzocht zynde, waaren het ook onwaarheeden.

Een Chirurgyn, welkers naam hy noemt, verhaalde voor waarheid, dat hy de In-Entinge aan verscheide gedaan hadde, nochtans zonder bewys, en voornamentlyk aan een Kind van twee Jaaren, dat de Kinderpokjes na vier Dagen kreeg en wel herstelde, doch drie weeken na de herstelling, wederom die zelve uit de Natuur onderheevig wierd, zoo sterk en vol als ooit gezien was, maar dat het Kind eindelyk tot gezondheid kwam: die quaadaardige en zoo als gebleeken is, onkundige Hypocriet, maakte geen zwaarigheid, om Gods ontzachgelyke Naam aan te roepen, en te danken, voor zyne Zeegen over deeze Ziekte, en gepretendeerde Inoculatie, die nooit geschied was, en zoo als hy naderhand bekent, nooit gedaan had.

Zoo heeft de Heer *Maitland* een onwaarheid ontdekt, in een Persoon die door de In-Entinge gepasseert was, en die men zeide de Kinderpokjes gekreegen te hebben: hy zag die Persoon, voor de zoogenaamde Kinderpokjes, en zeeven

da-

dagen daarna wederom, zonder dat hy 'er iets resteerende van Kinderpokjes aan gewaar wierd, waar uit de Valsheid bleek.

§. 33. Zouden onder de Windpokjes van de *Heer Tork*, geen andere Kinderpokjes gemengt zyn geweest? Een schoone Vraag voorwaar! Zeeker oud Geneesheer nu overleeden, verhaalde, dat hy iemant hadde bezocht, die sterk geschonden was van de Kinderpokjes; dat hy eenige tyd voor de tweede ryze daar na van te bedde lag, en dat, na dat die gedroogt en afgevallen waaren, hy wederom een glad Aangezicht hadde; maar niemand geloofde het. Zoo zegt *Fechlinus*, dat een voornaam Practizyn in de Geneeskunde hem verhaalt hadde, dat hy Mazelen en Kinderpokjes in een Persoon, op dezelve tyd gezien hadde, ja eens aan de eene zyde de Mazelen, aan de andere zyde de Kinderpokjes van boven tot beneeden het Lichaam perpendiculair gescheiden hebbende. Wie gelooft het? het was maar eene Vertellinge, eveneens als het booven staande van Kinderpokjes en Windpokjes t'saamen gemengt, eene Vertellinge zonder grond is. Ik zoude als my zulken ongewoonen zaak voorkwam, alle *Doctoren* by mal-

malkanderen roepen, om zulken wonderbaarlyk Verschynsel te zien, dat by my alzoo zeldzaam zoude schynen, en al het zoogenaamde Kinderpokjes tweemaal krygen, als de Planeeten aan den Aardbodem verschynen, ja nog zeldzaamer.

§. 34. Zyn dan de Windpokjes geen overgebleeve Stoffe, na de Kinderpokjes in het Bloed? de Windpokjes verschynen en koomen zoo wel voor, als na de Kinderpokjes, en op alle tyden; gevolglyk vervalt die Vraag van zelfs, want zy is hier meede beantwoord, daar geen Kinderpokjes bevoorens zyn geweest, kan geen overgebleeve kwaade Stoffe plaats hebben: veeltyds zyn de Windpokjes voorloopers van de Kinderpokjes. Men heeft onder de Beschryvinge der grasseerende Ziektens in Parys van het Jaar 1752., de volgende: De *Heer Bourdelin* heeft Zieken bezocht, die in het klyn op een zachte manier Teekenen van Kinderpokjes hadden, namentlyk Pyn voor het Hart en in de Lenden vier Dagen lang, waarna 'er Puisten uitsloegen, gelyk als de Kinderpokjes, welkers toppunten met Wei vervult waren; na verloop van een Dagh, braaken zy door, en het overige der Puysten droog-

droogde in volgende Dagen; daar bleef een roodheid over, die naderhand verdween, als die der Kinderpokjes, noch van een ſoort van Windpokjes die grasſeerende was, en veertien Dagen duurde: ziet *Memoire de l'Acad: Royal. de Scienc. A* 1752.

§. 35. Het zoude byna onnodig zyn, dat ik bewyze, dat een Menſch geen tweemaal de Kinderpokjes kan krygen, zoo wel Natuurlyke Kinderpokjes, als die door de konſt gegeeven zyn: de *Heeren Chais* en *Kirkpatrick* in haare Werken, geeven voorbeelden genoeg, tot oplosſinge van dit Stuk aan de hand; *Kirkpatrick* zegt, dat het op zyn beſt genomen, zal zyn, en wel om niemant in zyn aanmerken te kort te doen, als een millioen teegens een, dan noch zyn de wynige, die men bybrengt mank of defect, om dat ze de toetz niet konnen uitſtaan, aan de Tydperken, welke in echte Kinderpokjes waargenoomen moeten worden, ofte dat Naam, Plaats, aantooninge van Toevallen, Gezwelletjes, de Stoffe die'er in zit, begin en einde niet aangetekent en uytgedrukt ſtaan, zoo als in aanmerkingen van die inportantie behoort.

Alle ſchryven is zoo min waar als alle zeggen, waar van voorbeelden aangetoont zyn:

zyn: want of *Willis* ook al zegt, dat 'er Menschen van debauche of groote exercitie, schoon niemant in die Plaatse of in die Nabuurschap, aan de Kinderpokjes Ziek was, daar van aangetast wierden; zulken zeggen is suspect, en lykenen uit de daar toe aangehaalde Beschryvinge na Windpokjes: maar dat men die de Kinderpokjes, het zy door In-Entinge of uyt de Natuur, eens gehad hebben, noch door In-Entige, noch door in het zelve Bed, met andere Zieken te doen slaapen, en haar vuyle Linnen te gebruyken, evenwel niet heeft kunnen aandoen, probeert of bewyst meer: ziet wat *Kirkpatrick* en *Nethleton* getuygen; ook weet ik zulks door ondervindinge.

§ 36. Van de zeeven Misdadigers in *London*, was 'er maar een die bevoorens de Kinderpokjes niet gehad hadde; de In-Entinge geschiede ook aan hem, hy raakte onaangedaan vry: *Richard Evans* en *Maitland* merken aan, dat hy geen een toeval kreeg; dat de insnydinge, noch roodheid, noch eenige aandoeninge onderheevig wierden, maar dat zy bleek en droog waaren op den zesden Dagh.

Juffrouw Baker deede haar zelve insnydingen de tweede ryze, na dat zy de Kinderpokjes hadde gehad, te vergeefs:

ſedert zyn die Proefneemingen van ande-
ren genoomen, en ik zelfs hebbe dit ge-
daan met dezelve uytſlag, ja dat mee
is, ik hebbe op twee diſtincte tyden, een
Kind waar in het *Contagium* beſmettende
Stof niet gevat hadde, by anderen, aan
die Ziekte leggende, laaten ſlaapen, zon-
der beſmet te worden. Niemant denke echt-
ter, dat ik hier uit een vaſte reegel wil trek-
ken, geenſints! daar behooren meer waar-
neemingen toe om zulks te doen, gelyk ik
reeds te vooren betoogt hebbe, ſommige
hebben de Huid zoo vry en open, dat de be-
ſmettende Stoffe door het Zweet uitgedree-
ven kan worden, gelyk *Kirkpatrik* denkt.

§. 37. Aan de andere kant, gaf *de Heer*
Wal de Kinderpokjes aan een Kind van
zeeven Jaar, door Etter uyt de Zwee-
rende Wondetjes der In-Entinge van
een *Dame* van diſtinctie, die geen een
Pokje hadde, maar Hooftpyn, en een
klyn Koortzje, op de gewoone tyd der
Ziekte.: ja daar zyn Voorbeelden, dat
de Etterſtoffe maar op de Wondetjes ge-
wreeven het zelfde doet.

§ 38. Uyt het vooraangetoonde blykt
voor eerſt, dat men ligt de Kinderpokjes
geeven kan, maar dat hoe wynig de Be-
ſmettinge ook zy geweeſt, men haar zelfs
door geen konſt weederom kon infectee-
ren

ren, noch ook door de Natuur te infecteeren zyn, volgens der meeſte gedachten en ondervindinge. Dit hebbe ik gezien in twee Perſoonen, die ik meer dan eens Inoculeerde.

Een *Heer* in *Carolina*, wierd tweemaal Ingeënt zonder effect, maar men geloofde dat hy in zyn Jeugd de Ziekte zeer maatig door hadde geloopen.

§. 39. Het koomt 'er niet op aan, hoeveel Stoffe men op en in de Wondetjes appliceert, om de Kinderpokjes te geeven, gelyk §. 37. gezegt is, want dit Vuur vat licht, als het maar Stoffe of Voedzel vind om het te doen branden, daarom word het vergeleeken by een vonkje Vuurs, waar door zoo wel een Kruit-Magazyn in de Lucht ſpringt, en dat door de Electriciteits-vonken in Kruit dagelyks kan ondervonden worden, als door de allerzwaarſte brandende, en needergeſtortte Bom. Het verſchil beſtaat maar hier in, dat het Voedzel van het Vuur in het Wondetje aan geſtooken word, en langſaam aan het branden raakt, tot dat het in den brand ſtaat, gelyk uytgedooft gebrand Linnen wel ras Vuur vat door Steen en Vuurſlag, maar langſaam aangaat en doorbrand eer het geheel gloeid; zoo dat het Kinderpokjes

Vuur van het Wondetje zich verſpreid door de geheele Maſſa van het Lichaam.

Dat nochtans een Vrouwsperſoon, gelaaten met het Lançet dat in Kinderpokjes gebruikt was, neegen Daagen te vooren, de Kinderpokjes daar van gekreegen heeft, vereiſcht niet alleen een volkoomen vertrouwen op die het verhaalt, maar geloof, daar ik niet Meeſter van ben; want zoo de Heelmeeſters zuyver op haar Lançetten zyn, gelyk in 's Hage, zoude dat zelfs te veel probeeren.

§. 40. Al was 'er na de In-Entinge maar een enkeld Pokje met alle zyne Tydperken, is 'er geen noot meer, zegt *Kirkpatrik* en andere, voornamentlyk, als de Wondetjes te gelyk met het Pokje ontſteeken, Zweeren, en daar na Geneezen en ſluiten, zulke Perſoonen zyn vry. *Timoni* zegt wel, de Wondetjes behoeven maar te zwellen en Zweeren, en zoo ik meen, in ordre met een *Pok Eſchara* of Korſt bezet zyn; die hebben leevenslang geen noot meer voor nieuwe Beſmettinge gehad, ſchoon zy met die Ziekte dagelyks omgingen, zonder vrees.

§. 41 Nochtans is het zeeker, dat de In-Entinge der Kinderpokjes, geen andere Ziekte geeft als Kinderpokjes, gelykerwys als ik met meer anderen, altoos on-

ondervonden hebbe. *Kirkpatrik* en andere, hebben dit over Jaaren tot nu met veel aandacht nagegaan. Het is elk goed Menſch zyn plicht, om in zulken merkwaardigen en nuttigen Stuk de waarheid na te gaan, en tot nut van zyn even Menſch te beſteeden.

§. 42. Wat zoude het een groote zaak voor de Vyanden der Inoculatie zyn, als zy in een Huis vier Perſoonen, die door de In-Entinge de Kinderpokjes hadden gehad dezelve wederom hadden gekregen; wat Victorie! Indien het zoo was, men had reeden van te zeggen: wat helpt de Inoculatie? zy krygen de Kinderpokjes weederom! Indien het zoo was, zy hadden recht, en ſtreeden voor de waarheid; de reeden was voor haar; ik zoude van alle In-Entinge in 't vervolg afzien, en alle Menſchen volgens Plicht en Conſcientie die afraaden: maar wie heeft ooit gezegt of geſchreeven, dat men na de Kinderpokjes door In-Entinge, niet zoo wel als na de Natuurlyke Kinderpokjes, de Windpokjes kan krygen? De twee *Heeren Graven* en *Broeders*, geeven het een en ander aan de hand: ziet §. 30.

§. 43. Wat hebben die Menſchen, waar onder Geneesheeren, (veele andere verſtaan het niet) doch anders uytgerecht,

met haare geblankette Discourssen, als koppige Menschen, niet vatbaar van reeden en onderzoek, gestyft, zwakke twyffelachtig gemaakt, onder de Ingeënten, voor een tyd, dat is, tot zy van de waarheid onderricht waaren, schrik aangejaagt: dit is zeekerlyk haar werk geweest; het zy ook tot haar verantwoordinge. Voor het overige, is het van geen waarde of geloof, want de naaste Bloedverwanten en de Gebuuren van dat Huis, hebben zich in dit Na-Zaizoen September 1756., laaten door In-Entinge de Kinderpokjes geeven, ik meen de *Hoog Welgeboore Juffrouw Anna Frederika van Wassenaar*, en vier Kinderen van den *Hoog Ed. Welgeboore Heer Wassenaar van Starrenburg*: andere zyn in de Voorbereidinge om die te ontfangen, en wel verre van door die Praatjes afgeschrikt te worden, besluiten zy daar toe blymoedig, ten teeken dat zy niet gelooven, noch ooit gelooft hebben, het geen van *de Heer Baron Tork*, en Kinderen van wylen *Mevrouw van Athlone*, haare Bloedverwanten, door veele en daar onder sommige Geneesheeren, verhaalt en niet ter goeder trouwe verspreid is geweest.

Wat Succes de In-Entinge alhier in den Hage heeft, is elk genoeg bekent:

in

in dit Voorjaar 1756. zyn 'er alleen meer Geinoculeert, als in de twee volle voorgaande Jaaren: dit is mogelyk de reeden, dat, die 'er niet voor waaren, gemeent hebben, daar iets op te moeten vinden.

§ 44 Ja zeggen de teegenſtanders voor een andere zwaarigheid, men behoorde voorzichtig te zyn, want door de In-Entinge geeft men evenwel een Ziekte, en dat is wat te zeggen, want het ſtryd teegen de *Voorzichtigheid*, die ons leerd Ziektens te geneezen maar niet te maaken: *Voorzichtigheid* paſt elk Geneesheer, die het Hart wel geplaatſt heeft, wel doet, en zyn Werk verſtaat; maar alle oogenblikken dat woord in de Mond der *Doctoren*, is in myn gedachten het zelve, als eenige hondert ryzen de woorden van *Edele Moogende Heeren* te herhaalen in die der *Advocaten*, als zy voor den *Ed. Hove* ſtaan te Pleiten: wat doet dat tot de zaak?

§. 45. Wat het geeven van een Ziekte betreft, dat moet men onderſchydentlyk begrypen en verſtaan, De Ziekte of ongemak, het welk iemand lyd, als hy Ingeënt word, is een Stryd tuſſchen de Natuur en Kinderpokjes Stoffe, die hy in zyn Lichaam heeft en meede voert, die door deeze uitgeworpen word in de

 Huid:

Huid: het is een klein en draaglyk ongemak te maaken, om een grooter en gevaarlyker Ziekte voor te koomen, die uit die zelve Stoffe in het Lichaam omgevoert, veroorzaakt zoude worden.

§. 49. Kan men alle de Menſchen de Kinderpokjes geeven? Neen! want hoe meenigmaalen de In Entinge ook herhaalt word, al zy de Kinderpokjes gehad hebben, de beſmettende Stoffe vat niet; zy en brengt ook geen andere Ziekte voort: en in eenige, (doch zeer weinige) ſchoon zy de Ziekte nooit gehad hebben, vat zy nooit.

§. 47. Als men dan de Kinderpokjes niet kan geeven aan wie men wil, door de In-Entige, wat doet dan de In-Entinge? Als zy werkt, verwekt zy die noodzaakelyke beweeginge, die'er word vereiſcht, ter gemakkelyke uitwerpinge van het Venyn, by *Kirkpatrik Pabulum* genoemt, en by andere met een andere naam, daar het niet op aankomt; doch een Stoffe die een Menſch met zich omdraagt, en vroeg of laat werken zal, eer hy tot hooge Jaaren gekoomen is, veeltyds ontydig, in wynige nooit: het geen men nu door In-Entinge doet, is, in een voorbereid, daar toe bequaam gemaakt Lichaam, Kinderpokjes te geeven, als het

het vatbaar is: waar door men klaar ziet, dat het zoo zeer niet is een Ziekte, als wel een ontlaſtinge van Venyn, het welk de eene of andere tyd gevaarlyk kan worden.

§. 48. Als iemand my vraagt, mag men dat doen? dit geſchied dagelyks, men geeft Braakmiddelen, na welkers werkinge een Koortz volgt, om zich te ontdoen van Gal, Slym, of andere kwade Stoffen, waar door een Braakziekte niet alleen, of andere Kwaalen geneezen worden, die 'er teegenwoordig zyn, maar men geeft die ook, tot voorkoominge van aanſtaande en niet prezente Braakziektens, of andere kwaalen, voornamentlyk als de ondervindinge geleerd heeft, dat die verſchynen zullen, en erger zyn dan het Middel: dit word van de alderoudſte Kunſtoeffenaars aanbevolen, en niemand heeft dat ooit tegen geſprooken, offchoon men hier door een Ziekte maakt, die 'er niet en is of was. Zoo doet men in meenigte andere gevallen ook. Ik ben van gedachten, dat het my niet alleen geoorloft is, maar dat ik verplicht ben, gevaarlyke kwaade Stoffen of Venyn uit het Bloed of Lichaam te haalen, als zy 'er in zitten; te meer als het aangewende Middel geen kwaad kan

 doen,

doen, by aldien het'er niet in zat: ik ben van een Braakmiddel te vergeefs, of niet op zyn pas gegeeven, minder verzekert van kwaad gevolg of vreeze, als van de In-Entinge; want deeze word zonder die vreez gedaan, na dat men het Lichaam daar toe bereid heeft: men geeft daarom ook geen Braakmiddelen op alle tyden; geen Geneesheer zal iemant Wyn laten drinken, zyn Bloed verhitten door Exercitien, de Maagh vullen en dan een Braakmiddel geeven; maar in een daar toe geschikt Lichaam. Om nu by dit voorbeeld te blyven, vrage ik my zelven.

§, 49. Kan en mag men in alle Menschen de Kinderpokjes In-Enten, die dezelve nooit hebben gehad? Indien zy van een gezonde gestalte zyn, geen Long-Ziekte onderhevig zyn, verhardinge aan Hals of Borst hebben, niet te jong of oud zyn, Zwangere of Kraamvrouwen zyn, dan wel; onder of voor de Menstrua, noch in groote hette doet men dezelve nooit.

§. 50 Ik Schryve in Holland en voor deeze Landen en Luchtgestalte, want *Kirkpatrik* verhaalt, dat men in *Nieuw-Engeland* Zwangere Vrouwen, vers verloste Moeders, Moejen en Grootmoeders met haar Nageslacht, de Kinderpokjes In-

Ingeënt heeft: daar toe geef ik myn toestemminge niet; men kan hier Exces begaan of buitenſpoorig handelen.

§. 51. Op een Verzweeringe met een Been-Eeter Pokſtoffe gelegt bracht ſaamenloopende Kinderpokjes voort, om de ongezonde geſtelteniſſe. In de hette des Somers zyn 'er door de In-Entinge ongemakken geſchied; want ofſchoon men in *Carolina* wel andere Voorbeelden heeft van Succes, die Lichaamen zyn aan de hette gewoon; dat zoude in Europeanen niet doorgaan: die te jong zyn en onder de twee Jaaren, hebben door de In-Entinge niet al te gelukkig geweeſt, in oude Menſchen de Inoculatie niet gevat, haar Huid is te dik, en haar uitwaazemende Buyzen, en gevolglyk haar opſlurpende Vaten ook minder; kort om, meer vaſte deelen die geen Vocht meer voeren.

§. 52. Ik mag geen Braakmiddel, om by ons voorneemen te blyven, geeven; immers het is teegen de reegels der Konſt aan iemand, die een korte ingedronge Hals heeft, of een kwalyk gemaakte Borſt, Zwakke of Bloedſpoegende, die Breuk in Navel of Lies hebben, te jong of te oud zyn; aan die en meer anderen, is het vyligſt niets te geeven, dat Braaken verwekt, ten zy in de uiterſte noot,

als

als'er niets anders op te verzinnen is, en dan noch met alle voorzorge, wanneer alles af hangt van een goed Geëxperimenteert oordeel des Geneesheers.

§. 53. Het kan evenwel kwalyk uitvallen, werpt men ons teegen; op de minſte werkingen der Medicamenten konnen gevolgen koomen, die men niet gewoon is te zien; zoo kan 'er ook eenig toeval onder de Bereidinge tot de In-Entinge, en onder de Ziekte voorkoomen, hoewel tot noch toe geen van alle de Ingeënte alhier geſtorven, of eenig toeval gehad hebben. Als men alle menſchelyke voorzorge gehad heeft, die men na de Konſt moet hebben, dan doet men al dat men doen moet.

§. 54. De gevolgen aan ons Oogmerk niet voldoende door tuſſchen beide ongewoone en onverwachte toevallen veroorzaakt, toonen de bepaaltheid van ons Verſtand en Oordeel aan: de reeden en oordeel hebben wy om dezelve tot nut van het menſchelyke te gebruiken, maar niemant zal daarom nalaaten Braakmiddelen, Purgeermiddelen, Aderlaatingen, Fontanellen te gebieden, of te doen tot voorkoomen van zwaarder Quaalen, om dat 'er wel eens Bloedbraakinge, overmatig Purgeeren, Ontſteekingen en Gangreen opgevolgt

volgt zyn. Indien dan de In-Entinge der Kinderpokjes geen gebruik bleef houden, Adieu met alle Middelen tot Voorbehoedinge! *De Heer Chais* heeft over het werk der Confcientie, in het geval der In-Entinge, zoo veel Licht gegeeven, dat 'er veele die teegens de In-Entinge, of door reeden, zoo als zy meenden, of door Vooroordeel, waaren, overgekoomen zyn, en de haaren en haar zelve de Kinderpokjes hebben doen geeven, met gevolg van Zeegen. Tot nu is 'er niemant, die zyn doorwrochte Werk, in het *eerfte Deel des Haarlemfche Genootfchaps* Gedrukt, heeft teegen gefchreeven.

§. 55. Het is 'er ook niet alleenig in 's Hage by gebleeven, fommige Geneesheeren tot *Rotterdam*, hebben op een loffelyke wyze immediaat na dat ik twee jonge Juffrouwen, Burgemeefters Dochters de Kinderpokjes hadde meedegedeelt door de Inentinge, haar eige Familie en anderen die ook gegeeven; de Inentinge tot *Amfterdam*, bevoorens door *de Heer Tronchin* ingevoert en gedaan, doch tusfchen beide geflaapen, is hervat. Tot *Breda* en elders met goed fucces gefchied; en als die goede Zaak eens in gebruik zal zyn geraakt, dan zal niemant die zwa-

rig-

righeden daar in zien die men 'er nu noch in ziet, en men zal dan verwondert zyn als 'er iemandt teegen is.

§. 56. Men kan exces begaan in te veel en te wynig: Een Dame van groote Rang, zegt een Geleerd Man, wilde tot Geneezinge van haar Ziekte geen China Chinæ Poejer gebruiken, om dat het de naam hadde van Jesuiten Poejer, daar zy teegen was: sommige zeggen, dat zy de Inenting der Kinderpokjes niet zouden laaten doen, al wisten zy dat het een gezeegende uitkomst hebben zoude. Daar zyn 'er geweest, die daar niet van hielden om den armen uitvinder of die het eerst exerceerde, even als of rykdom en wysheid altoos te zaamen moesten gaan, zegt *Kirkpatrik:* a priori is menschelyke wysheid dwaasheid, maar uit de werken leeren wy: een woesten Indiaan leert ons dikwerf meer door opgemerkte uitwerkingen, als een groot Wysgeer, een Arme, als een Ryke, Gevallig meer, als door Uitvindinge van zyn verstand, het is onze plicht op een reedelyke wyze van het gevonde gebruik te maaken; Ziektens openbaaren zich wel van tyd tot tyd, maar de middelen worden niet aanstonds gevonden.

§. 57.

§. 57. Sommige Geneesheeren roemende op haar Geneezingen, houden niet van Inentinge der Kinderpokjes, om dat de Ziekte hier te Lande zoo gevaarlyk niet is, ja dat zy 'er geen van verliezen, maar dat zy alle geneezen: groote Mannen die geschreeven hebben, spreeken 'er anders van, en het is al te wel bekent dat deeze de waarheid zeggen; de Registers der dooden zullen dat anders aanwyzen, elk in zyn Huisgezin weet het teegendeel, indien 'er wat te roemen viel, ik zoude het ook konnen doen, maar het waare beeter voor het Menschelyke Geslacht, dat zulke *Doctoren*, die niet als op het succes haarer Geneezinge roemen in haar leeven, by haar Testament na haar dood, haar kwaad succes aan de Wereld overlieten. Die Ziekte is overal afgryzelyk, want of iemant al eens het leeven daar afbrengt, en hy verliest onder geduurige pynen het gebruik zyner oogen, (die dierbaare panden voor een Mensch zyn leeven lang), is dit gevolg niet in veeler gedachten met het leeven van gelyken waarde, echter heeft men hier van in ons Land door de Inentinge noch geen voorbeeld, maar van veele die of

een of byde Oogen verlooren hebben door de natuurlyke Kinderpokjes.

§. 58 In *Golcondo* of *Bagnagar*, hebben de inwoonders voor die Ziekte zulken vrees en ontzag, dat zy haar als een vreeslyke Godinne afſchetzen, zy verbeeld een groote Magere Vrouw met twee Hoofden en vier Armen, daar zyn Tempels tot haarer eer, den Stichter van zulken gebouw verhaalt, dat hy die Ziekte onder zyn Familie regeerende haar gelofte gedaan hadde een Tempel te zullen ſtichten, en dat zy aanſtonds ophield; de Ryzigers hebben daar in een ſchuilplaats voor eenige tyd, men doet in die Tempel aan haar Afgodin offerhanden al zo wreed als de Ziekte zelfs is, ziet hier van het 13 *Stuk over de algemeene Rysbeſchryvinge by P. de Hond gedrukt* 1755.

§. 59. Terwyl men noch geen teegengift teegens dat Venyn gevonden heeft, daar men met reeden aan twyffelt of het wel zal gevonden worden, of ook een Methode om het kwaad uittedryven en abſolut zonder verzweeringe te Geneezen, dewyl het in de Sappen binnen de Aderen opgehouden word, en tot noch door geen zeeker middel in het geheel

heel tranſpirabel gemaakt kan worden, want gevallige voorbeelden door de Natuur gewrocht, zyn meer als de Konſt vermag, zoo toont de ondervindinge en het ſucces der Inentinge aan, wat ons te doen ſtaat, en wat men in myn gedachten behoorde te doen.

§. 69. De Slaafhandelaars ondervinden den fatalen uitſlag van die Ziekte, wanneer zy zich openbaart onder de Equipage of Zwarten op het Schip.

Melchior Swaan, Heelmeeſter van zulken Schip, waar op zich die Ziekte anno 1755. openbaarde, en alle byna wegrukte die daar van aangetaſt wierden, want die weet hoe die Slaaven opgeſlooten worden, geen goed gemak, goede zuivere lucht of goed en bekwaam voedzel hebben, dan zal hy zich niet verwonderen dat zulks haar lot moet zyn; hy onderneemt om de proeve der Inentinge te doen, (zoo als hy my zelfs gerelateert heeft) niet teegenſtaande de opſluitinge en vreeze, dat zy al natuurlyk mochten beſmet zyn, en hy behoud 'er van dertien twaalf, daar is niemant van de Slaafhandelaars of hy zal dat goedkeuren, vermits het tot eigen voordeel ſtrekt, zonder in de reedekavelinge over de Zaak te koomen, ik ben verzeekert

 dat

dat die Handelaars het zullen gebieden, ja zelfs doen en ziet daar reets een voorbeeld van.

§. 61. Uit een extract van den *W. E. Gestr. Heer van der Meer Gouverneur van Suriname 3 November* 1755. blykt, dat den *Slaafhandelaar Captyn Fraiser*, na alvoorens gedaane Vizitatie van *Doctor Herbert* en 's Lands Chirurgyn &c. van 204 ſtuks Slaaven door de In-Entinge niet meer dan zes verlooren heeft, merkt nu eens op, dat dit is in een Land daar de Ziekte zoo doodelyk is, en onder Slaaven, by welke alle precautien zoo niet genoomen of konnen genoomen worden, noch voedzel, legginge en lucht zo verſchaft als het behoort, om malkanderen het gift niet meede te deelen door de ordinaire weegen, voor en al eer het zich door de In-Entinge verſpryd, en dus dan als de natuurlyke Kinderpokjes moet gerekent worden met haar gevaarlyke gevolgen, evenwel een verbazende gelukkige uytwerkinge, die elk een aanmoedigen zal, om van die Zeegen in gelyk geval zyn gebruik te maaken.

§. 62. Daar zyn Natien en zelfs Familien die het maakzel der huid te vaſt hebben, als men deeze door wryvingen,

gen, afwasſingen, natmakingen en baaden eens hielp, zoo als het behoorde te geſchieden, daar zouden 'er moogelyk geen van ſterven; de Kinderpokjes zyn tot heeden onder de Engelſche Natie veel gevaarlyker en doodelyker als onder de Hollandſche of eenige andere Europeaanſche.

In Menſchen die de geheele Huid, en byzonder van haar Aangezicht, hard, rood en puiſtig hebben, kan de In-Entinge ook zoo voordeelig niet zyn, immers moet men meer zorge draagen als men die In Ent.

§. 63. My dunkt ik hoor dan zeggen; dat werk kan de minſte wel doen, Kinderpokjes In-te-Enten, dat is geen groote zaak, als ik op het geval der Menſchen zien, dat behouden word, is dat zeggen volſtrekt waar, en verſcheelt maar in wat meer of min. De Laf hartigheid der Geneesheeren zelfs met haar tegenkantingen, kon ook geen tegenſtand houden tegens den yver der Bedienaaren van het Evangelium in *Boſton*, die ondanks de eerſte de In-Entinge der Kinderpokjes invoerden, ſchoon zeer gebrekkelyk in den beginne, maar van tyd tot tyd gelukkiger, waar door honderden het leeven behielden. De doodelykheid van

die Ziekte dwong genoegzaam de In-Entinge te Portsmouth invoeren, en daar door wierden 'er 2000 Geneezen; doch in twee bezwangerde Vrouwen teegens den raad der Geneesheeren gedaan, was de In-Entinge doodelyk, gevolglyk ziet men al wederom, dat iets net te doen vry beeter noch is, als net te ſpreeken, ſchoon zy beide haar waarde verdienen.

§. 64. Dat onkundige in den Loop der Ziekte gelukkig In-Enten konnen, daar heeft men meer voorbeelden van, maar dat 'er twee Patienten door onkunde ſtierven, om dat men niet begreep dat 'er iets nodig was, of eenig gevaar maakte, ſtaat 'er by.

Dat 'er door onkundige openingen in de Huid zyn gemaakt, waar op bloedſtortingen volgden, dat is ook waar, een toevalletje in een zwak Kind, dat men teegens den reegel en ordre hadde Ingeënt, maakte een einde van zyn leeven, men kan exces begaan in een zaak te wynig te overweegen en te achten.

§. 65. Dan noch ziet men, dat een kundig en wel geoeffent oordeel veel voor uit heeft, want waarom is doch het wryven van Kinderpokjes op een bloo-

blooten Arm, dat over de hondert en vyftig Jaaren in een gedeelte van Engeland, en op andere plaatzen meer, ingebruik is geweeſt, niet gebleeven? Waarom ziet men af van wieken in de Neus met Pokjes ſtof beſtreeken, of ook opſnuiven van de Kinderpokjes, zoo als men nu noch wederom zegt te geſchieden door de *Chineezen*, gedroogt in form van een Snuifje twee a driemaal daags? Waarom prefereert men kleine Inſnydingen in de Huid? Om dat in de eerſte geen uittocht is, uittocht is in alle beſmettelyke Ziektens, ja zelfs in Peſt van groot nut en voordeel, en het andere te na aan de Herſſenen.

§. 66. Een kundige maakt zyne klyne wondeties, ter lengte van een duim op den Arm onder de Inplantinge van de driekante Spier, of wat meer na binnen in de Huid, voor al niet dieper als de Huid, oppervlak in Kinderen, in oudere wat dieper, echter nooit tot in de celluleuſe zelfſtandigheid, veel minder tot in het Spiervlies, want tot hier in doorſneeden, maakt het wel eens moejelyke Verzweeringen, en alle haar gevolgen na de Kinderpokjes, ſchoon deeze al voordeelig uitſpruiten, dit zelve heeft *Kirkpatrik* ook aangetoont.

§. 67. De Insnydingen zyn beeter op de Armen gedaan als op de Beenen, om dat zy gemakkelyker geneezen, een kundige weet ook, dat allerly Vaaten, zoo wel Bloedvaaten, Weivaaten, als Zenuwvaaten in dit irritabel Deel opengelegt en hier door zelfs geprikkelt worden, de besmettende Stoffe daar in en opgelegt zynde, door die open Vaaten niet alleen opgeslurpt word, (waarom men al te drooge draad Wiekjes waar in de Stof zit, wat bevochtigt) maar zy vervordert ook de Irritatie, open en toesluitinge der Buisjes, offchoon met wynig gevoelige Pyn, disponeerende het Deel tot ontsteeken en zweeren, het geen andersints in een schrapje van zoo wynig belang niet zoûde geschieden, en daar van het ook niet te wagten zoude zyn: het gevolg van dit gezegde is ook voor de hand op den tweeden Dagh, wanneer het dekzel van het Wondetje afgenomen word, namentlyk een roode ontsteeken Streep, juist niet overal even rood, met meer of min jeukte, en op den derden of vierden Dagh, een klyne witte korst of Zweer, scheuten na den Arm, Vingers, Schouders of Oxel, voornamentlyk als de geheele Huid doorsneeden is, min of meer tintelinge in de Won-

Wonde, en roodigheid in de Randen, eer de tyd van de Besmettinge noch daar is; dit mist niet als in die geene, welke zeer laat besmet worden, waar van sommige echter veel, andere wynig Kinderpokjes konnen hebben. Een jonge *Dame* die den 14 Dagh eerst besmet was door het Venyn, zegt *Kirkpatrik*, hadde wynig Kinderpokjes, een ander Patient hadde de Infectie eerst op den 23 Dagh, en stond vol Kinderpokjes, zyn Broeder op de gewoone tyd besmet hadde wynig: de Stoffe kan lang als slaapende of dof blyven leggen, ja nog langer als gezegt is, hier in kan men zoo ver niet gaan, om iets te bepaalen, offschoon men wilde; hier moet men vyligst, stil staan, om de bepaalinge van ons begryp, echter is het waar, dat men gewoonlyk liever na de 124 uuren van de In-Entinge eenige teekenen van Besmettinge ziet, als bevoorens.

§. 68. De Vraag die is, als men dan eens een tweede In-Entinge deede, zoude dat geen kwaad doen? Al had iemand de Ziekte onder de Leeden, zoo zoude de Ziekte wel de Natuurlyke besmettenden aard volgen, maar de Insnydingen zouden een aflydinge maaken, ja men verzeekert, dat te *Geneve* Insnydingen

 op

op de Armen gemaakt worden in Natuurlyke besmette Kinderpokjes, het geen hier vooren is aangetoont: het venynig Vuur dringt in het Bloed, steekt dat aan, en het kan maar eens daar door in brand of beweeginge gebracht worden, het zy dan door de eerste of tweede In-Entinge, heeft de eerste gevat, de tweede doet geen kwaad: ziet hier over *Verzamelingen, &c. in myn Brief aan de Heer Chais.* Maar om wederom tot het voorgaande te koomen: Spaansche-Vlieg-Plysters, niet alleen door my, maar ook door *de Heer Groenen, een ervaren Practizyn* gevallig geappliceert, op Armen of Beenen, voor de Eruptie, die men niet voorzag, (dat ik my niet schaame te zeggen) om de Hooftpyn en Malery, in het beginne der Koortz te verlichten of weg te neemen, hebben naderhand op zyn tyd, een gemakkelyke en meest in, en omtrent de opengetrokken en draagende Huid, de Eruptie van Kinderpokjes doen uitborsten, schoon de toevallen in den beginne gezien, zeer zwaar waaren en gevolglyk een copieuse Eruptie deeden vreezen. Een Vriend heeft my doen weeten, dat men tot *Breemen*, Spaansche-Vlieg-Plysters aan de Ingeënten op de Armen, by of op de Wondetjes appliceert,

ceert. Een Artz doet aan zyn toevertrouwde, als een Vader aan zyn Kinderen goed, dikwils tegen haar wil en dank, als hy bewuſt en overtuigt is, zulks tot haar behoud te doen.

§. 69. Men ziet wel eens na de In-Entinge een Koortz van wat belang, doch zelden, het koomt zoo niet tot Malery, ten zy de Perſoonen op de lichte beweeginge des Bloeds ylen, gelyk dat ſommige eigen is, die nochtans zeer gemeen is in de Natuurlyke Kinderpokjes, het welk te kennen geeft, dat de gevatte en de aangeſtooke Stoff meer na het Hooft gaat. Die zwaare en onlydelyke Pynen in de Lenden, veeltyds een Voorteeken van te ſaamenloopende Kinderpokjes, ziet men in de Ingeënten genoegſaam nooit.

§. 70. Op het geen §. 68. gezegt is, ſteunt ook die Aanmerkinge, dat als de Wondetjes van Etter veel vloeijen zelden veel Koortz te vreezen is, en dat, als men een groote witte korſt, die ik Kinderpok-korſt noeme, bevoorens heeft, dan Etteren de Wondetjes veel, en daar openbaaren zich wynig Kinderpokjes, doch alles te begrypen met Reeden: gevolglyk die een *Eſchara* of korſt en Zweeringe in de Wondetjes kan maaken, die

maakt Kinderpokjes in dit open en vloeijende Deel: dit doet men met Pappen uit wit Brood en Melk, bloot of tusſchen twee Doeken, warm op de Wondetjes 36 uuren na de Beſmettinge te leggen, eenvoudig of met wat Zeep, als zulks nodig geoordeeld word: vier en twintig uuren daar na is 'er een Kinderpok-korſt, die van tyd tot tyd vergroot, men continueert met de Pap tot dat de Eruptie geſchied is; hier door ontſteeken de Wondetjes in haar omtrek, en men heeft noch daarenboven de meeſte Kinderpokjes op de Armen. Onder twintig, die ik laatſt de Kinderpokjes door Konſt meedegedeelt hebbe, zyn 'er negentien die drievierde op de Armen alleen, tegens een vierde over haar geheele Lichaam gehad hebben, en daar door alle het geene ik voorens §. 68. en 69. hebbe aangehaalt, bewaarheid gezien. Sommige hadden zoo wynig Puiſten in het Aangezicht, dat ik de Papjes van de Armen, om de gemakkelyke Eruptie, afnam. Dit zelfde hebbe ik in acht anderen, in voorleeden Jaare geobſerveert, die op gelyke wyze gehandelt waaren, in eene die de Papjes afgetrokken hadde, wierd de korſt droog, en had veele Kinderpokjes in het Aangezicht.

§. 70.

§. 70. Ik zoude noch niet volkoomen durven zeggen, dat het altyd zoo gaan zal, maar zedert dat ik eenige hoop hadde, gevonden te zullen worden, de Kinderpokjes na zekere plaatſe te trekken, of meeſt te bepaalen, hebbe ik het noch nooit anders gezien: getuigen hier van zyn de Ingeënten, haar Ouders en meer anderen, moogelyk word het door de tyd noch al verder bekrachtigt, en tot een Reegel gebracht, dat te wenſche waare, waar van de ondervindinge, het Richtſnoer der Geneesheeren, de Vader en Maaker zal zyn.

§ 72. Wanneer men noch geloofde, dat door de In-ademinge der Kinderpokjes Stoffe alleen die Ziekte voortgezet wierd, dacht men het gevonden te hebben; naderhand voegde men daar by het doorzwelgen van het Speekzel met Pokſtof beſmet, maar tegens het eerſte en laatſte ſtreed de Vrucht in 's Moeders Lichaam daar door aangetaſt en dood gebooren, waarvan nochtans de Moeder lang te vooren geneezen was, zynde de Kinderpokjes het Schepzel aangezet, door dien die Moeder haar Man, aan die Ziekte leggende aantaſtede. Een andere *Dame* op het eynde van haar Zwanger zyn 1753., legt aan de te ſaamen-

menloopende Kinderpokjes met Purper of Peperkoorn doorzaaide Uitſlag gepaart: zy verloſt den zesden Dagh van haar Ziekte van een gezonde Zoon; zy ſterft na twee Dagen; het Kind, vier Dagen oud, word eerſt van deeze Ziekte aaangetaſt, en ſterft wynig tyd daar na. Dit zyn gebeurde zaaken, ſtrydig tegens het bovenſtaande. Het is waar, dat ſchrandere Schryvers daarom hebben gemeent, dat de beſmettende Stoffe in het Wei was, doch dit is zoo zeeker niet als het eerſte.

Nu ziet men, dat de In-Entinge, ja zelfs aantrekkinge of handelinge van het vuile Linnen, het zelfde doet, want de ſubtiliteit van dit Gift is zoo oneindig, dat een duizenſte van een Aas, een geheel Menſch niet alleen, maar door Succeſſie, een geheel Land kan beſmetten: de reuk van dit Venyn, maakt mogelyk de gevaarlykſte Beſmettinge, om dat het in de Neus licht tot het Herſſenſtel, door de Reukzenuwen opgenomen word, of door andere Buizen, daarin en door het Snotvlies verſpreid.

§. 73. De In-Entinge blyft dan tot dat beter gevonden word, dagelyks meer en meer recommandabel als het beſte Middel. In den beginne hebbe ik nooit iemand

mand daar toe aangeraaden; ik denke dat zulks ook onnodig is: het is een Weldaad door de Goddelyke goedheid aan den Mensch op zyn tyd geopenbaart, daar niemand, die tot Jaaren van onderscheid gekomen is, toegeraaden moet worden: hy moet weeten of hy daar van wil gebruik maaken en hoe ver hy verplicht is, en wie het aan de Kinderen mag laaten doen, is klaar door andere gezegt.

§. 74. Of men niet met de In-Entinge ook andere Kwaalen kan overzetten, vraagen sommige? Onlangs was 'er zoo een kunstig Praatje, ook hier in *Holland*, verzonnen door de Tegenstreevers der In-Entinge, maar van zelfs tot haar schaamte vervallen. Kinderpokjes Stoffe, die uit die Huid-Ziekte van Kinderpokjes genomen word, waar in niets anders is, wat kan die anders geeven als zy heeft? dat is door andere beweezen: kon die van Zotte Kinderen overgeënt, Zotheid mededeelen, dan zouden zy ook Verstand konnen mededeelen; wat zouden 'er Inoculatien geschieden! Het staat by my vast, dat ik de Constitutie niet kan overbrengen; een Mensch heeft niet alleen zyn byzondere en hem eigen Bloed en Sappen, maar ook zyn byzonder

Maak-

Maakzel van vaste Deelen, overeenkomstig met malkanderen, die door geen Contagium in haar Weefzel konnen verandert worden: ik kan nooit door In-Enten met Kinderpokjes Stoffe Windpokjes maaken, noch met de Windpokjes Stoffe de echte Kinderpokjes; elk is een byzonder Venyn van een byzondere Ziekte, door haar Stoffe en Tydperken te kennen. Elk een die de Kinderpokjes geeft, moet zorg draagen, dat hy die van gezonde Persoonen, die jong zyn neeme; en van echte Kinderpokjes; en schoon 'er voorbeelden voor handen zyn, dat Kinderpokjes Stoffe van Lueuse Persoonen, genoomen, niets voortgebracht heeft als Kinderpokjes, zoude ik nooit tot die roekelooze Proefneemingen overgaan: waar toe dienen die? men kan andere krygen; En of men al schoon zegt, mogelyk met beproefde waarheid, het koomt 'er niet op aan, wat Stoffe men neemt om te Inoculeeren, maar op wat Lichaam men die appliceert, zoo als *de Heer Mead* en andere zeggen, en waar van veel voorbeelden by *Kirkpatrik* staan, dat men namentlyk van de ergste soort van Kinderpokjes het Venyn genomen hebbende, die Geënte nochtans alle goed soort gehad

heb-

ben, verkieze ik liever wat minder ſtout doch meer verzekert te zyn.

§. 75. Men hadde eens genomen, Venyn uit iemand die kwaadaardige Kinderpokjes had, als ik zoo even hebbe gezegt, naderhand om eenig opkoomend toeval in ſchyn, aanſtonds met Middelen dat te willen verbeteren, zoude gantſchelyk niet te pas koomen, maar dwaasheid zyn: want Natuurlyk geſproken, kan niemand, reeds met Kinderpokjes aangetaſte Menſchen, door Konſt een Dagh vroeger geneezen, en dan geneezen zy noch door de Natuur zegt *Boerhaeve.* Ik hebbe meer dan eens, van de eenvoudige Syroop van de Heul of Slaapbollen, kwaad effect gezien: om het ongemak van de Puiſten te verzachten, verloor een Edelmans Dochter haar Spraak en Zinnen; een wynig ongemak en Koortz dryft de Stoffe na de Huid, die door dat ſoort van Middelen vertraagt en op de Zenuwen en Herſſenen blyft zitten, want al wat van de Zenuwen in het Bloed en tot de Huid gaat, is vry wat beeter, als dat van het Bloed en Huid op de Zenuwen zich werpt: als men nu, zegge ik, een Stoffe van kwaat ſoort genomen hadde, zoo kwam men

licht

licht op het minſte verſchynzel, dat op zyn zelfs goed en noodzaaklyk is, aan het wankelen, en men zoude Middelen geeven die niet noodig zouden zyn, ja in gevallen waar in de Natuur een kracht nodig heeft, zoude men die verdooven, en hier zoude men misdoen, om vreeze dat men de Stoffe niet wel verkoozen hadde, om de Kinderpokjes te geeven. Zoo is het ook gelegen, als iemand door Gal of andere kwaade Stoffen braakt tot reddinge van Ziekte die 'er op volven zoude, dan kan men egaal misdoen met die door Middelen in te houden, het geen ſommige uit vreeze doen, dat niet behoord, want de Natuur brengt die werkinge voort tot haar behoud.

§. 76. Die dan ook het aangeſtoken Bloed en Venyn voor deeze of die ſcherpte aanzien, by voorbeeld voor een alcali of alcali volatile ſouden die het altyd zonder onderſcheid moeten tegengaan? Het antwoord geeft *Kirkpatrik*, neen, alzoo de werkingen van dien tot Rypmaakinge der Kinderpokjes noodzakelyk is: het ſtaat aan een kundig Geneesheer na omſtandigheeden daar in te werk te gaan, want vloeibaarheid, die door opgemelde aard gemaakt

word

word, is een begin van besmettinge, die de Natuur te weeg brengt om pokjes te geeven

Daar koomen geen Middelen hier in te staade, de Natuur der Ziektens te veranderen na welgevallen, is het werk niet van een eenig Mensch; maar als wy deeze Ziekte, waar van ik spreek, met andere meer in haar woede konnen matigen en draaglyk maaken onder de Goddelyke goedheid, doen wy onze Plicht en het geen wy konnen, de ordre der Natuur kan niemant stuiten.

§ 77. Den *Bisschop* van *Worchesters* Predikatie, en de dringende Noot heeft de In-Entinge in Engeland wederom doen herleeven, want in den beginne was die Practycq snel loopende; Giften en Barmhertigheeden wierden nergens met meer voordeel betoont, de Voorstanders van dat werk waaren van den eersten Rang, evenwel ging het niet altyd sterk door, mogelyk door een ongelukkig of onvoorzichtig geval.

§. 78. *De Heer Tronchin* bracht de In-Entinge in gebruik tot *Amsterdam* met Succes 1749., *De Heer Douzy* tot *Leiden*, doch doen stond het stil: ik hebbe in tien Persoonen van verschyde Jaaren het gedaan 1754., het Jaar daar aan vol-

gende in een gelyk getal, en deeze Inentinge breekt nu overal door met Succes.

§. 79. Opgemelde *Heer Trochin*, heeft die binnen *Parys* door twee voorbeelden van het het 's Konings Huis gestaaft. Het *Journal Oeconomique, van de Maand April* 1756. zegt ons, dat hy den *Hartog van Chartres neegen Jaaren oud*, en *Madame de Montpensier vyf Jaaren en acht Maanden*, de Kinderpokjes heeft gegeeven. Den Schryver van dat *Journal* laat zich dus uit: *De Heer Tronchin heeft dan behouden twee Kinderen, zoo waardig aan* Vrankryk, *buiten vreez van Natuurlyke Kinderpokjes te krygen, en aan derzelver Gevaar onderworpen te zyn, zy hebben een voorbeeld gegeeven aan vreezachtige Zielen, waar voor men haar alle dankbaarheid verschuldigd is. Gelukkig is het Land, dat zulke moedige Vorsten heeft, om haare Kinderen over te geeven voor een algemeen welzyn! Gelukkig is het Volk, die het Jok van vooroordeel afgeschud hebbende, te gelyk met de Mode en Verlydinge, haar Leeven en Welvaart alleen betrouwen, aan Menschen van Kennis en Eer!*

§. 80. Djen Lof koomt gantsch niet minder toe aan het Koninglyke Huis van *Engeland*, dat over vier en dertig Jaaren

dat

dat voorbeeld aan het Ryk gegeeven heeft, en wel het aldereerfte. De eerfte Adelyke, Regeerings en andere Familiën, hebben in *'s Hage* voorgegaan zedert Maaart 1754, gelyk bevoorens gezegt is.

§. 81. Elk fchynt om ftryd zich nu iets te willen toeëigenen, ja elk wilde nu wel de eerfte geweeft zyn, om zich den Lof der In-Entinge toe te fchryven, een blyk dat het een nuttig Werk moet zyn, en dat het Succes de verwachtinge beantwoord: en het is geen wonder, want het In-Enten der Kinderpokjes heeft tot vooruitzicht, om door dit Middel, een woedende en yflyke Ziekte voor te koomen met haar vreeflyke gevolgen: de voorkoominge van een erger Kwaal, is een minder te krygen, men kan zeer kwaade Vergiften zoo voorzichtig geeven, en met die Kennis en Oordeel verminderen en helpen, dat het zeer Heilzaame Hulpmiddelen worden. Het is altoos de Intentie van de Geneesheeren geweeft, en is ook tot noch toe dezelve, om Menfchen te behouden tot Nut van de haare en van de geheele Societyt, die zy meede helpen uitmaaken. De Pokftoffe in te brengen door de Huid in het Bloed, geeft dan die mindere en gemak-

lyke Kwaal, en genomen dat het voor eens anders uitgevallen is om een byzondere geſtalte des Lichaams of andere reeden: het is veel lichter voor een Vader te vergeeten, als hy een Kind in gevaar ziet met alle voorzorg genomen te hebben na de In-Entinge onder de beſtieringe van bekwaame Meeſters in de Konſt, als een Kind onbereid met zyn Broeders en Zuſters te laten loopen die de Pokjes hebben, waar van het zelve Kind naderhand koomt te ſterven, om dat het de Kinderpokjes gekreegen heeft door de Mond, het welk wezentlyk In-Enten is.

§. 82. De onlangs aangekoome Tydingen van de *Kaap de goede Hoop*, raakende de Kinderpokjes, doen een ſteenen Hert met meedelyden aan, om kort te gaan, hier is een Bewys, dat daar van daan aan de *Bewindhebbers van de E. O. Indiſche Compagnie*, door den *Gouverneur* geſchreeven is.

Na dat in de Maand April des voorleeden Jaars 1755., *een tyd lang zwaare Blutzkoortzen geregeert hadden in deeze Tafel Valye, vertoonden zich ook de Kinderpokjes onder de Lands Inboorlingen, die met dusdaanige woede hebben doorgetaſt, dat van de Maand Mey tot September incluis,*

wan-

wanneer de Kwaal begonnen heeft eenigzints af te neemen, een groot getal der hier Geboore Menschen, van byder Kunne en onderscheiden ouderdom weggerukt zyn, te weeten, omtrent duizend Persoonen van Europeissche afkomst, en ruim zoo veel Slaaven &c. Waarlyk een zwaar verlies voor deeze Kaapsche Gemeente, het welk echter noch draaglyk en herstelbaar zal zyn, nademaal deeze Ziekte niet dan op eenige enkelde Plaatsen in de buiten Districten is overgeslagen, en schoon men alles heeft in het werk gestelt, heeft zulks wynig of niets toegebracht door menschelyke Hulp, zynde het zeer waarschynlyk, dat deeze droevige Plaag aan deezen Uithoek is overgebracht met de laatste geretourneerde Ceylonsche Scheepen, dewyl die Ziekte dit Land niet eigen is, en dat die Ziekte, zoo lang de Edele Compagnie *alhier is gestabilieert, noch maar eens in het Jaar* 1713. *vernomen is geworden, wanneer die insgelyks, gelyk men doenmaals presumeerde, uit* India *herwaards overgebracht was. Ook heeft den* Gouverneur *en* Raad *daar in verscheide Precautien gebruikt en doen in acht neemen: onder anderen denken de Chirurgyns aldaar, dat niets meer de Contagieuze Stoffe aantrekt, als Vleesch en Brood, daarom zyn tegens het verkoopen van dien*

uit besmette Huizen, ook Wetten gemaakt.

Moogelyk is dan door deeze Ziekte, in vyf Maanden byna een derde van alle de Inwoonders aan die Plaatse weggerukt.

§. 83. Hoe komt dit geval en het schryven over een, met het geen *Pieter Kolbe* daar van opgeeft, *in het eerste Deel der Beschryvinge van de* Kaap de goede Hoop? *Dat Mazelen en Kinderpokjes zonder eenige Ziekte of gevaar, in dat Land niet alleen ook te vinden zyn, verschynen, maar zeer gemeen zyn, dat men niet ziet dat de Kinderen onpasselyk zyn, dat zy op straat loopen met die Peukeltjes, met kennisse van haare Ouders te speelen, en dat noch Kinderen, noch groote Menschen in Mazelen of Kinderpokjes klaagen, ten waare over Hoofdpyn. Zy meenen dat dit zulke Ziektens zyn, die den naam van Ziekte zelfs niet verdienen; men lacht daar over en leeft daar meede als voorheen.*

Elk ziet licht dat *deezen Heer* zich bedriegt, en dat hy Windpokjes voor Kinderpokjes aanziet. Het tegendeel van dien, getuigt *Doctor Melchior Lydekker*, gehaalt uit *Kolbe* zelfs, daar hy schryft: 15 *January* 1699 *Pestis in Java majori adeo ignota est, ut vix nomen habeat, quo illam exprimant, hoc quidem mirum, sed ma-*

magis mirandum, inter Promontorii bonæ ſpei incolas nunquam Viſas Variolas vel morbillos qui heic in India *ſæpe magnam ſtragem edunt. De Peſt in* groot Java *is zoo onbekent, dat ze naauwlyks een naam hebben om dezelve uit te drukken, 't welk ietszeldzaams is. Verwonderenswaardiger nochtans is, dat by de Inwoonders van de* Kaap de goede Hoop, *de Mazelen en Kinderpokjes nooit gezien worden, welke echter in* Indiën *meenig maal een groote ſlachtinge maaken.* Naderhand voegt *Kolbe* iets daar by, dat 'er niet by behoort, te weeten *dat iemand daar aan Krank legt of Sterft*: dat vind ik onnoodig daar by te voegen, want de Latynſche Text van *Lydekker* zegt dat niet, en is klaar genoeg. Den ſaamenhang van Peſt en Kinderpokjes, over en weer genomen, toont dat niet.

§. 84. In het ongeluk door de Kinderpokjes, op de *Kaap de goede Hoop* aan de Gemeinte overgekoomen, moet ik noch aanmerken, dat onze Zoomer-Maanden, Juny, July, en Auguſtus, de meeſte hebben weggeſleept, en onder die drie, de Maand July voornamentlyk. Indien nu de Hette daar niet evenreedig is in de Maand July met de onze, ziet men nochtans klaar genoeg, dat de Hette in deeze Ziekte zeer nadeelig is.

§. 85. Schoon nu geen Menſch veranderinge kan maaken in de ordre der Zaaken door God vaſtgeſtelt, zoo koomen nochtans de Middelen tot zeekere eindens Heilzaam voor de Menſch ook van de Goddelyke goedheid; wyſt ons dan niet het voorgaande Geval als met den Vinger aan? Bedient u van de In-Entinge, want zulks leert de ondervindinge: en een ding weet ik zeeker, dat 'er geen Zaak kan gevonden worden tegens den Wille Gods tot behoudenis van 's Menſchen Gezondheid en Leeven.

